

Klarspråk

Käpphästar

Gillar du käpphästar? Min femåriga dotter gör det. När hon galopperar omkring i huset, vilt smackande på sin pålle, tycker jag att den är riktigt gullig (fast ganska bullrig). Vuxnas käpphästar däremot, de är av en helt annan sort och inte ett dugg gulliga.

Det heter inte ...

Språkliga käpphästar kan ta sig många olika uttryck, men inledningen är ofta: "Det heter inte..."

...större än mig, det måste vara större än jag är fattar du väl!"

...innan fredag, 'innan' är ju en konjunktion!"

...gett, det är ju en get med två t:n!"

...egna erfarenheter, det betyder bara att de är underliga!"

Argumenten varierar, från någorlunda sakligt grundade till rent nys. Mest vederhäftiga förefaller argumenten som innehåller långa, fina grammatiska termer. Och visst ligger det ofta något i dem. Eller låg. Det som var "sanning" och regler för tretio år sedan behöver inte vara det i dag. Men har man en gång lärt sig något, till exempel i skolan, vill man gärna tro att kunskapen består. Särskilt om man lärt sig namnet på alla ordklasser och satsdelar som ett rinnande vatten. Sådant ger språklig auktoritet, åtminstone bland vänner och släktingar.

Språkexperter är vi allihopa?

Språk är någonting både mycket enkelt och mycket svårt. Enkelt därför att vi har förvärvat färdigheter som vi knappt reflekterar över. Vi har ju tränat hela livet. Pratar gör vi dagligen, och för de allra flesta är det inget som känns svårt. Vi kan beskriva händelser, känslor, föremål och vägen till registratorkontoret.

Det riktigt svåra däremot är att beskriva språk. För språkforskare har detta visat sig vara mycket komplicerat. Det är nästan så, att ju mer man lär sig om språk, desto mindre benägen blir man att uttala sig tvärsäkert om språkregler. Därför bör man nog lyssna med viss skepsis på den som har för vana att upplysa andra om "hur det heter, egentligen". Sådana upplysningar är ofta ett illa dolt uttryck för översitteri.

Den som har utsatts för andras käpphästar, det må vara från släktingar eller arbetskamrater (oftast chefer), känner lätt osä-

kerhet i språkliga frågor. Och den som känner sig osäker vill gärna ha en solid regel att luta sig mot. Så sluts en ond cirkel – käpphästarna har skolat paragrafryttare.

Språkregler och sunt förnuft

Visst finns det regler, men de är långt färre än många tycks tro. De flesta språkreglerna har vi med oss i vår "språkliga ryggmärg". Vi vet hur det ska vara, utan att kunna sätta grammatiska etiketter på det. Och det behövs för det mesta inte heller. När vi inte vet, till exempel hur ett visst ord stavas, kan vi kontrollera det i ordlistor. Sådana regler finns, och dem använder vi utan att bråka särskilt mycket.

Många andra så kallade regler grundar sig i själva verket på personligt tyckande, övertolkning eller ren missuppfattning. En stilistisk rekommendation omtolkas till en oomkullrunkelig regel: Vem har inte "lärt" sig att en mening aldrig får börja med *jag, men* eller *och*? Själv lärde jag mig en gång i tiden en avstavningsregel: bara en konsonant till nästa rad. Tyvärr var det den enda avstavningsregel jag kom ihåg. Alltså avstavade jag uttryck och tyckte att det såg vansinnigt ut. Men en regel är ju alltid en regel! Nu har jag kommit lite mer till tals med alla språkregler. Jag följer dem som är praktiska, för övrigt försöker jag använda vanligt sunt förnuft.

Sunt förnuft räcker långt. Den som vill göra sig förstådd försöker uttrycka sig enkelt, klart och kort. Hjälp att uttrycka sig klart och kort kan man bland annat få från skrivhandledningar och skrivregelsamlingar, som Myndigheternas skrivregler. Hjälp att uttrycka sig enkelt kan man faktiskt ofta få från det talade språket. Det visste bland annat Erik Wellander, en riktig kändis för språkvårdsintresserade under större delen av 1900-talet. I sin bok *Kommittésvenska* råder han den skribent som kört fast i en krånglig formulering att tänka sig hur man "i ett otvunget samtal med några bekanta skulle lägga fram saken: i den riktningen är det rätta uttrycket att söka". Det innebär onekligen att vi har en rik källa att ösa ur när det gäller sunt förnuft i språkliga frågor!

Stina Malmberg, språkexpert i Regeringskansliet